

ARKEOLOGGRUPPEN AB RAPPORT 2023:21

ARKEOLOGISK UNDERSÖKNING I FORM AV  
SCHAKTNINGSÖVERVAKNING

# Schaktning inom Torshällas stadslager i Hellbergsparken



L1984:7759 (stadslager), L1982:7067 (hammarsmedja),  
L1982:7071 (pappersindustri), L1982:7079 (industri övrig)  
& L1984:8236 (borg)

Krögaren 1 & Torshälla 5:8

Torshälla socken

Eskilstuna kommun

Södermanland

Rasmus Ohlsson



ARKEOLOGGRUPPEN I ÖREBRO AB

Radiatorvägen 11, 702 27 Örebro

Telefon 019-609 04 10

[www.arkeologgruppen.se](http://www.arkeologgruppen.se)

[arkeologgruppen@arkeologgruppen.se](mailto:arkeologgruppen@arkeologgruppen.se)

---

Översiktskarta över Södermanlands län med platsen  
för schaktningsövervakningen markerad i rött.



© 2023 Arkeologgruppen AB  
Arkeologgruppen rapport 2023:21  
Lst dnr 431-1752-2022

Författare	Rasmus Ohlsson
Kvalitetsgranskning	Erica Strengbom
Grafisk form	Nina Balknäs
Omslagsfoto	Svenska Saxfabriken år 1946. Foto: Harald Bäckstrand.
Foto	Arkeologgruppen AB om inte annat anges i figurtexten.

Upphovsrätt, om inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY.  
Villkor finns tillgängliga på <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv>

Fastighetskartan: © Lantmäteriet Dnr: R50223371\_200001

Terrängkartan, samt GSD-Översiktskartan: Lantmäteriet (CC0)



ARKEOLOGGRUPPEN AB RAPPORT 2023:21

ARKEOLOGISK UNDERSÖKNING I FORM AV  
SCHAKTNINGSÖVERVAKNING

# Schaktning inom Torshällas stadslager i Hellbergsparken

L1984:7759 (stadslager), L1982:7067 (hammarsmedja),  
L1982:7071 (pappersindustri), L1982:7079 (industri övrig)  
& L1984:8236 (borg)  
Krögaren 1 & Torshälla 5:8  
Torshälla socken  
Eskilstuna kommun  
Södermanland  
Rasmus Ohlsson

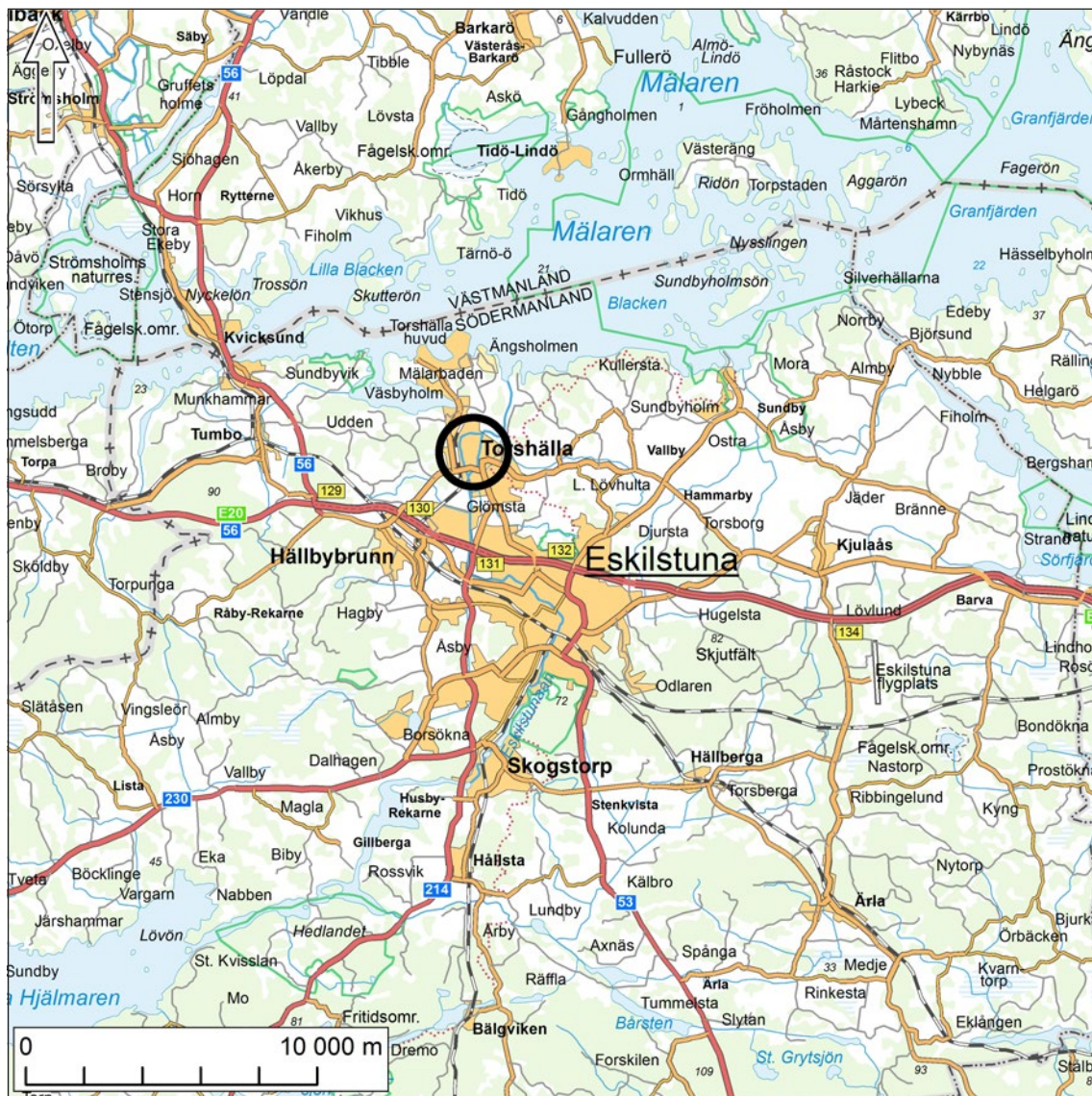


# INNEHÅLLSFÖRTECKNING

---

Sammanfattning .....	5
Inledning .....	5
Bakgrund och kulturmiljö .....	5
Syfte och målgrupper .....	7
Metod och genomförande .....	7
Resultat och tolkning .....	7
Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen .....	10
Tekniska och administrativa uppgifter .....	11
Referenser .....	12
Tryckta källor .....	12
Digitalt material .....	12
Förteckning över figurer .....	12
Förteckning över bilagor .....	12
Bilagor .....	13
<i>Bilaga 1. Schakttabell</i> .....	13





Figur 1. Karta över området runt Torshälla med Eskilstuna nära i söder. Undersökningsområdet markerat med svart cirkel. Skala 1:250 000.

# SAMMANFATTNING

---

Under våren 2023 utförde Arkeologgruppen AB en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning inför upprustningen av Hellbergsparken i Torshälla i Eskilstuna kommun. Undersökningsområdet låg inom stadslagret L1984:7759. Två schakt grävdes och i ett av dem framkom en tegelmur bland modernt material som kunde identifieras på 1900 års stadskarta. Ingenting av antikvariskt intresse framkom vid schaktningen.

# INLEDNING

---

Vid Eskilstuna kommuns upprustning av Hellbergsparken utförde Arkeologgruppen en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning inom fastigheterna Krögaren 1 och Torshälla 5:8. Schaktningen utfördes inom stadslagret L1984:7759 och inom fornlämningsområde till fornlämningarna L1982:7067 (hammarsmedja), L1982:7071 (pappersindustri), L1982:7079 (industri övrig). På en bergshöjd direkt söder om undersökningsområdet L1984:8236, vilka utgör lämningar efter smedja, industri och borg.

Undersökningen skedde på uppdrag av Länsstyrelsen i Södermanland och bekostades av Eskilstuna kommun.

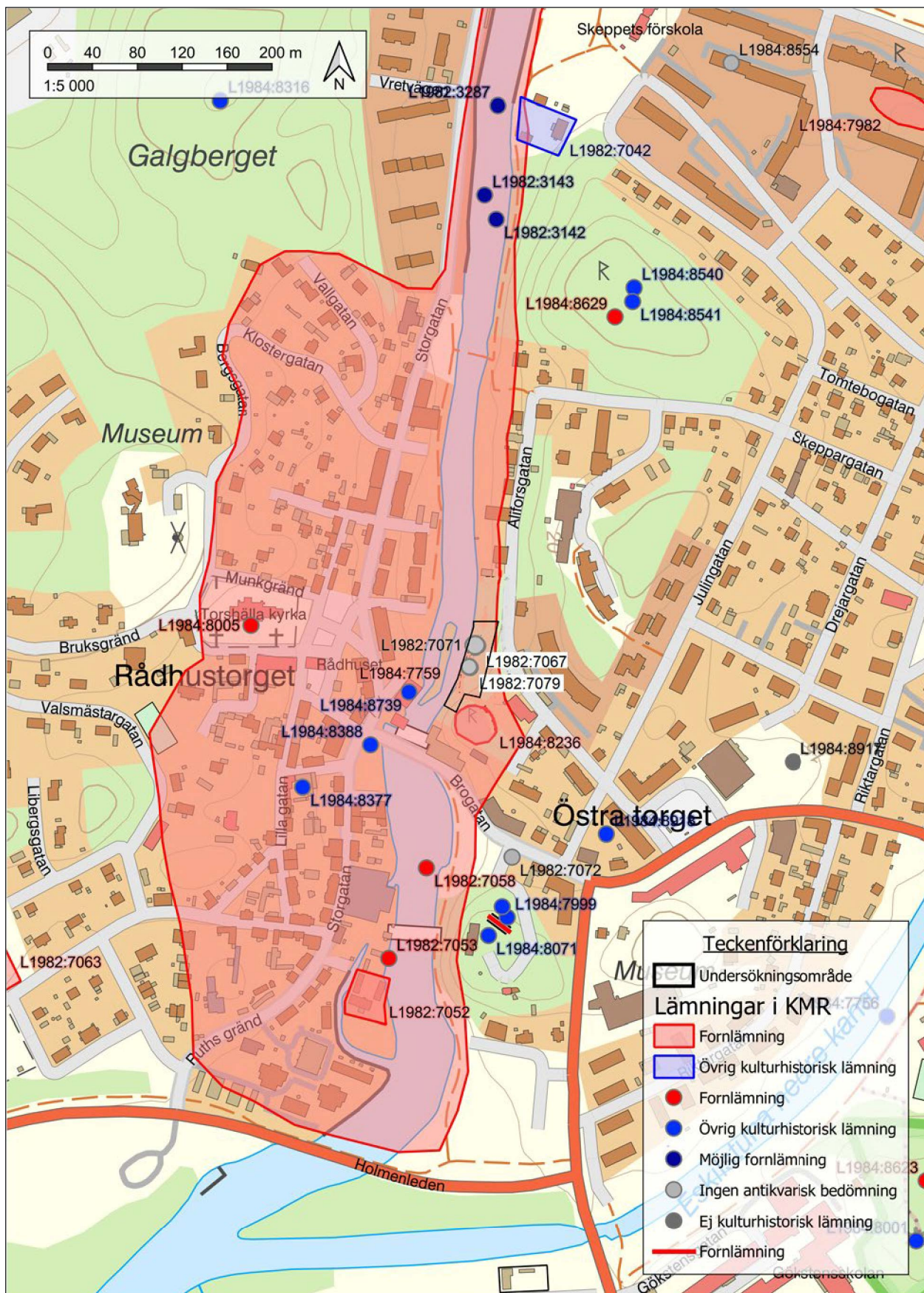
# BAKGRUND OCH KULTURMILJÖ

---

Undersökningsområdet är beläget inom fornlämning L1984:7759. Lämningen utgörs av stadslager, i ett område med eventuella kulturlager, inom vilket endast ett mycket litet fyndmaterial tidigare har framkommit (Kulturmiljöregistret, herefter förkortat KMR). Torshälla, i form av *Thorsharchum*, är belagt i de skriftliga källorna från år 1252 och omnämns i flera medeltida källor (Ortnamnsregistret, herefter förkortat ISOF; Wahlberg 2016:335). Namnet innehåller gudanamnet Tor som förled, följt av Harg. Det senare antyder en sakral betydelse och vissa forskare menar att det ger antydning om kult under bar himmel (se ex. Ström 1985:78). Ordets exakta betydelse är dock vida omdiskuterat och diskuteras inte vidare inom ramen för denna rapport. Ortnamnet och den omgivande rika vikingatidsbygden antyder att platsen var viktig redan under järnåldern. Under medeltiden blev Torshälla intressant som handelsort och som ekonomisk tillgång (Järpe 1982; Strengbom 2022).

Undersökningsområdet är även beläget inom fornlämningsområdet till borgruinen L1984:8236. Lämningen består av en ruinkulle beläget på berg som är närmast valliknande i öster, med ett försänkt mittparti. Rikligt med tegel, kol och skörbrända stenar har påträffats på platsen (KMR). Undersökningen gjor-





Figur 2. Torshälla med fornlämningsområde. Undersökningsområdet är markerat med svart. Skala 1:5 000.



des inom fornlämningsområden till ytterligare tre fornlämningar: L1982:7067, L1982:7071 och L1982:7079. L1982:7067 utgörs av uppgift om en hammarsmedja från en karta från år 1641. Det ska ha legat en hammarsmedja med två härdar på platsen. Det är samma plats som ett pappersbruk har legat på som upphörde år 1683. L1982:7071 utgörs av uppgifter om ett pappersbruk från en geometrisk karta från år 1742. Bruket var dock raserat vid tillfället för kartans ritande. L1982:7079 utgörs också av uppgifter om en lämning: uppgift om ett skärverk från en karta från år 1641. Det finns dock inga synliga lämningar på platsen. Skärverket tillkom troligen under 1620-talet och dess produktion lär huvudsakligen ha exporterats (KMR).

## **SYFTE OCH MÅLGRUPPER**

---

Undersökningens syfte var att på ett vetenskapligt vis dokumentera eventuella fornlämningar som påträffades vid schaktningen. Målgrupp för undersökningen är framför allt Länsstyrelsen och Eskilstuna kommun.

## **METOD OCH GENOMFÖRANDE**

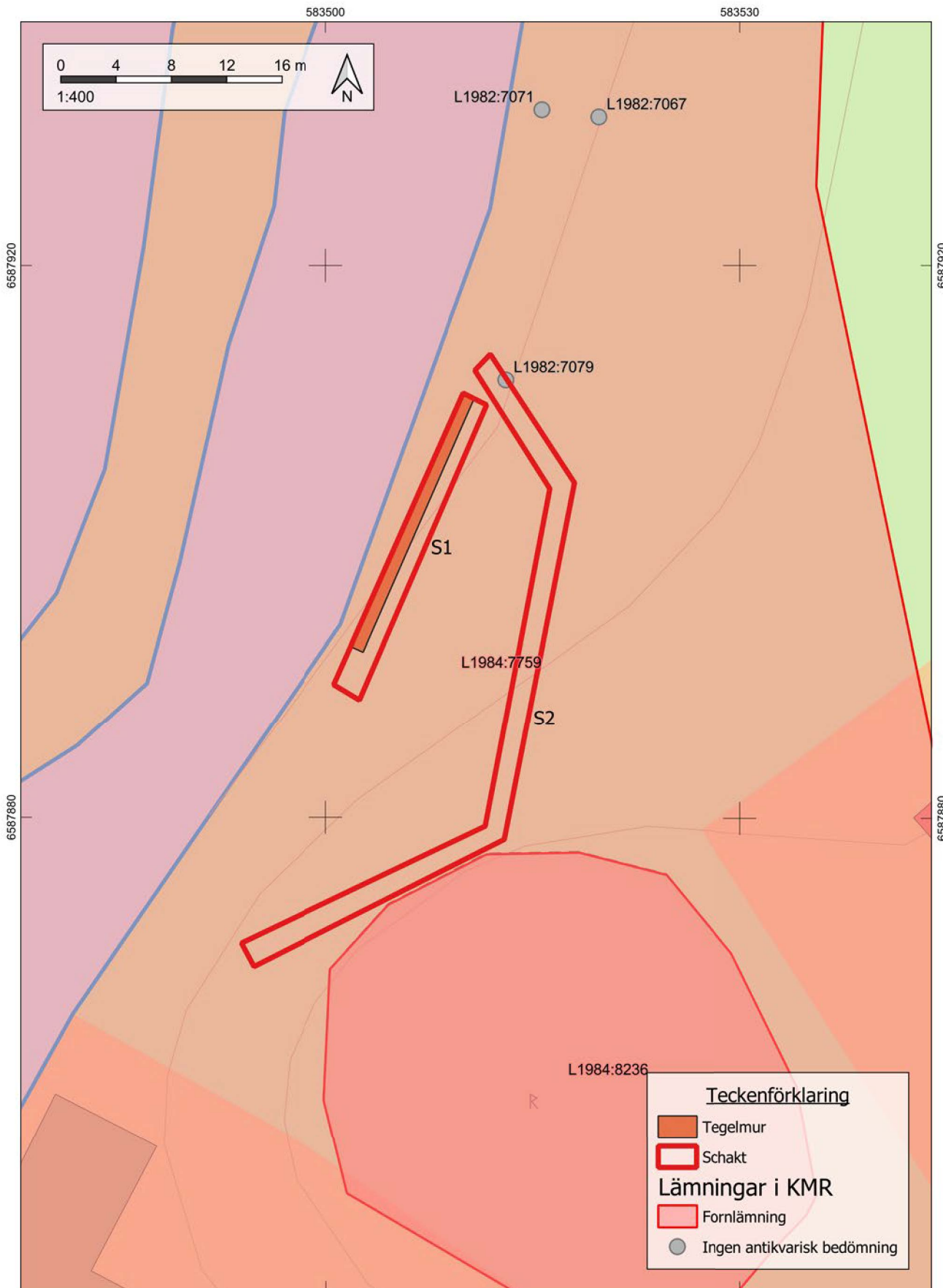
---

Arbetet påbörjades med schaktning för kantsten utan arkeologisk övervakning. Det följdes av att ett schakt (S1) grävdes intill ån. Schaktet var cirka 23 meter långt, 4 meter brett och grävdes till 0,2–0,4 meters djup. Därefter grävdes ett halvcirkelformat schakt (S2) öster om schakt S1. Schakt S2 grävdes till 0,5 meters djup i den södra delen och i den nordvästra delen grävdes det till ett djup på 1 meter. Schaktbredden var 0,5 meter. Schaktningen övervakades av arkeolog och schakten dokumenterades, fotograferades samt mättes in med handhållen GPS. Kartbearbetning skedde i ArcMap 10.3 och QGIS 3.30.1.

## **RESULTAT OCH TOLKNING**

---

I det första schaktets (S1) matjord påträffades sten, tegel, kakel och klart flaskglas. Under ett cirka 0,15 meter tjockt lager av påförd sand påträffades ett lager av gråbrun siltig sand. Schaktet grävdes inte djupare än till denna sand på cirka 0,4 meters djup. Sanden utgör skyddsfyllning kring en närliggande spillledningsbrunn. I den norra delen av schaktet påträffades lerig silt innehållandes tegel under matjorden. Längs med vattnet påträffades en cirka 20 meter lång tegelmur, bevarad i tre skift. I rasmassorna framkom modernt planglas och elkablar. Muren låg i nord-sydlig riktning och var kraftigt fragmenterad.



Figur 3. Schaktplan över undersökningsområdet. Skala 1:400.



Figur 4. Svenska Saxfabriken startades 1945 och låg då i nuvarande Hellbergs-parken, nedanför Aliforsgatan. Företaget flyttade år 1960. Foto: Harald Bäckstrand.



Figur 5. Framrensning av den moderna tegelmuren i schakt S1.

Byggnaden hör troligen till den saxfabrik som grundades på plats år 1945 (hembygd.se).

I det östra, halvcirkelformade, schaktet (S2) framkom påfört grus och sten tillsammans med modernt skrot. I slänten påträffades ett 0,2 meter tjockt lager gråbrun lera innehållandes tegel och småsten under ett 0,5 meter tjockt lager matjord. Inget av schakten grävdes till steril mark.



## **UTVÄRDERING AV RESULTATEN**

### **i förhållande till undersökningsplanen**

---

Undersökningens syfte var att vetenskapligt dokumentera eventuella lämningar påträffade vid schaktningen. Schakten förlades på ett sådant vis att inga fornlämningar påverkades och endast rester av en modern tegelmur framkom vid schaktningen.

Den undersökta ytan stämde inte överens med det område som fanns i undersökningsplanen. Undersökningsområdet har justerats vid registreringen i Kulturmiljöregistret.

# TEKNISKA OCH ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

---

Län	Södermanland
Kommun	Eskilstuna
Landskap	Södermanland
Socken	Torshälla
Fastighet	Krögaren 1 & Torshälla 5:8
Lämningsnummer	L1984:7759, L1982:7067, L1982:7071, L1982:7079 & L1984:8236
Lämningsstyp	Stadslager, industri, hammare/smedja, borg
Datering	Medeltid, tidigmodern tid
Typ av undersökning	Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning
Länsstyrelsens beslutsdatum	2022-07-01
Länsstyrelsens diarienummer	431-1752-2022
Ärendenummer i Fornreg	202200872
Arkeologgruppens projektnummer	P22043
Projektledning	Erica Strengbom
Personal	Erica Strengbom
Undersökningstid	2023-02 till 2023-02-06
Undersökt yta	125 m <sup>2</sup>
Inmätningsteknik	Handhållen GPS
Koordinatsystem	SWEREF 99TM
Läge och koordinater	X6587800 Y583500
Höjdsystem	RH 2000
Arkiv	Arkivmaterial förvaras hos Arkeolog- gruppen AB i väntan på fyndfördelning.
Digitalt arkiv	Digitalt arkivmaterial förvaras hos Arkeolog- gruppen AB i väntan på fyndfördelning.
Fynd	Inga fynd framkom.

## REFERENSER

---

### Tryckta källor

- Järpe, A. 1982. Eskilstuna/Torshälla. *Medeltidsstaden 16*. RAÄ SHM rapport. Stockholm
- Strengbom, E. 2022. *Schaktningsövervakning längs Torshällaån*. Stadslager L1984:7759, Torshälla 5:8, Torshälla socken, Eskilstuna kommun, Södermanland. Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning. Arkeologgruppen AB rapport 2022:29
- Ström, F. 1985. *Nordisk hedendom: tro och sed i förkristen tid*. 3. uppl. Göteborg: Esselte studium. Akademiförlaget
- Wahlberg, M. (red.). 2016. *Svenskt ortnamnslexikon*. Andra reviderade upplagan. Uppsala: Institutet för språk och folkminnen.

### Digitalt material

- Kulturmiljöregistret (KMR). Riksantikvarieämbetet. <https://app.raa.se/open/fornsok/>
- Ortnamnsregistret (ISOF). Institutet för språk och folkminnen. <https://ortnamnsregistret.isof.se/place-names>
- Svenska Saxfabriken (hembygd.se)

## FÖRTECKNING ÖVER FIGURER

---

- Figur 1. Karta över området runt Torshälla med Eskilstuna nära i söder. Undersökningsområdet markerat med svart cirkel. Skala 1:250 000.*
- Figur 2. Torshälla med fornlämningsområde. Undersökningsområdet är markerat med svart. Skala 1:5 000.*
- Figur 3. Schaktplan över undersökningsområdet. Skala 1:400.*
- Figur 4. Framrensning av den moderna tegelmuren i schakt S1.*

## FÖRTECKNING ÖVER BILAGOR

---

- Bilaga 1. Schakttabell*



# BILAGOR

---

## Bilaga 1. Schakttabell

Snr	Längd/m	Djup/m	Beskrivning	Anläggning
S1	23	0,4	Grävdes längs med ån och innehöll rester efter en modern tegelmur som följde schaktet i nord-sydlig riktning.	–
S2	55	0,5–1	Grävdes djupare i nordväst. Innehöll till stor del påfört grus och sten.	–

Arkeologgruppen AB

RAPPORT 2023:21

